

K vývoji civilněprocesní ochrany socialistického vlastnictví před vydáním občanského soudního řádu z roku 1950

Vilém Steiner

Slovenským národním povstáním dne 29. srpna 1944 a revolucí v květnových dnech r. 1945 otevřely se našemu lidu nové obzory.

Cíle revoluce vyjadřoval Košický vládní program z 5. 4. 1945, který za jeden z jejích cílů proklamoval vedle dosažení svobody politické také dosažení svobody hospodářské. K tomu přistoupilo prohlášení vlády z 5. 4. 1945, podle něhož úspěšné splnění všech nesmírně těžkých úkolů hospodářské obnovy předpokládá, aby celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje byly postaveny pod všeobecné státní vedení a do služeb výstavby národního hospodářství, oživení výroby a obchodu.

Tak byl již do programu tehdejší československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků zařazen také požadavek pozdějšího znárodnění základních výrobních prostředků a přírodních zdrojů.

Znárodnění velkokapitalistických podniků se však neuskutečnilo ihned; bylo uzákoněno a provedeno teprve za šest měsíců po osvobození naší vlasti, kdy znárodněním výrobních prostředků klíčových odvětví našeho průmyslu došlo k první etapě procesu znárodnění.

K druhé etapě znárodnění došlo až po únoru 1948. Tato druhá etapa představovala další a ještě širší proces znárodnění, neboť znárodnění tehdy zasáhlo asi 95 % celé průmyslové výroby a po jeho provedení pracovala ve znárodněných podnicích převážná většina pracujících zaměstnaných v průmyslu.

Dnes při odstupu 20 let je možné proces znárodnění, k jehož realizaci došlo takto ve dvou etapách, hodnotit již jako jev historický. Současně je možné zhodnotit i bohaté právní formy, v nichž tento proces probíhal a zvláště přitom podrobit analýze také historický vývoj právní ochrany znárodněním vznikajícího státního společenského vlastnictví — vlastnictví socialistického. Zvláštní pozornost přitom beze sporu náleží zejména vývoji procesněprávní úpravy ochrany socialistického vlastnictví se zřetelem k tomu, že ono samo se stalo již svou povahou jedním z neodmyslitelných a základních předpokladů přechodu k novému socialistickému hospodářskému řádu.

Vybudování účinné procesněprávní ochrany socialistického vlastnictví se jevílo zcela nezbytným hned od samého jeho vzniku. To souviselo s tím, že procesněprávní ochranu socialistického vlastnictví nebylo možno opírat o tehdy platné právní předpisy, ale že ji bylo nutno postupně teprve vytvářet.

Starý právní řád recipovaný vyhláškou ministra vnitra z 27. 8. 1945 č. 30 Sb. o platnosti ústavního dekretu presidenta republiky z 3. 8. 1944 žádoucí ochranu socialistickému vlastnictví ani poskytnout nemohl, neboť byl vyvolán v život kapitalistickou hospodářskou soustavou. Tento právní řád včetně svých procesních řádů proto chránil jako posvátné a nedotknutelné především soukromé kapitalistické vlastnictví a přivlastňování. Nemohl tedy poskytnout procesněprávní ochranu vyšší intenzity, jak bylo žádoucí, vlastnictví socialistickému, které mu bylo nejen něčím zcela neznámým, ale dokonce protismyslným.

Bylo proto nutné poskytnout socialistickému vlastnictví právní a počáteční formu této ochrany jinak. Stalo se tak především přímo všemi již jmenovanými předpisy o znárodnění, jimiž se samo právně zrodilo. Právní ochrana byla tak pro ně vytvořena ihned, aniž se čekalo na vznik nového právního řádu, který by nahradil právní řád starý, neznající a proto také nechránící zvýšenou měrou nové výrobní poměry — novou ekonomickou skutečnost. Jejich právní ochrana byla budována tímto způsobem také proto, že dosavadní soukromí vlastníci zespolečenštěného, zestátněného majetku zůstali i po znárodnění se svými majetky nadále spjatí tisícími pouty různých dřívějších právních jednání a smluv, kterých by mohli využívat i nadále ve svůj prospěch a v neprospěch zestátněného majetku. Bylo konečně nutné chránit tento majetek proti jakémukoli poškození rovněž z jiné strany. Socialistické vlastnictví mohlo být totiž poškozeno při svém vzniku různým způsobem vědomě i nevědomě, neboť revoluční změny politické, hospodářské a sociální, které našly v tomto vlastnictví svůj efektní projev, nebyly spojeny s revolucí ve vědomí všech členů společnosti.

Vývoj nezbytné a zcela nově vytvářené právní ochrany socialistického vlastnictví stejně jako jeho vlastní vznik a vývoj je přitom prostoupen objektivní zákonitostí, k jejímuž poznání budou především zaměřeny další naše úvahy.

Základ i vzor této ochrany představuje první dekret o znárodnění — dekret č. 100/45 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

Tento dekret upravil totiž zvláštními procesními ustanoveními postup soudů, pokud se předmětem příslušného řízení měly stát právě právní poměry vztahující se k převodu znárodněného majetku a závazků s ním

spojených. Vedle toho ustanovil a povolal ještě také další státní orgány (rozhodčí soudy, okresní národní výbory) v některých výslovně vytčených případech k ochraně nových právních poměrů i socialistického vlastnictví a upravil blíže rovněž řízení před nimi.

Postup těchto orgánů představuje tak zvýšenou procesněprávní ochranu, která tvoří záruku života ostatních ustanovení dekretu, jež jsou ustanoveními práva hmotného.

Dekret zajistil tímto způsobem novým společenským poměrům a společenskému majetku, jež je jejich základem, výjimečnou právní ochranu, a to jak občanskoprávní, tak trestněprávní, hmotněprávní i procesněprávní povahy.

Tato ochrana procházela ovšem od prvních jejích projevů v dekretu č. 100/45 Sb. dalším vývojem a postupně se zdokonalovala, doplňovala a prohlubovala.

Křivka jejího vývoje nalézá své vyvrcholení v nových právních kódech z r. 1950, které se staly výrazem zásadních změn celého našeho právního řádu. Pokračovala ovšem opřena o tyto kodexy i nadále, reagujíc na všechny vývojové změny v ekonomické základně, v důsledku nichž se objevuje potřeba poskytnout socialistickému vlastnictví těmto změnám odpovídající nové formy ochrany.

Povšimněme si nyní jakým dílem přispělo k této ochraně socialistického vlastnictví, poskytované postupně celým právním řádem, také právo procesní a jakým vývojem prošla ochrana socialistického vlastnictví jím poskytovaná až do účinnosti socialistického občanského procesního práva — zák. č. 142/1950 Sb. o řízení ve věcech občanskoprávních — občanského soudního řádu, který již představuje další období ochrany socialistického vlastnictví kvalitativně odlišné od období předchozího.

•
V dekretu č. 100/1945 Sb. je zajištěna socialistickému vlastnictví ihned při jeho zrodu zvláštní procesněprávní ochrana v několika jeho ustanoveních. Z nich nejdůležitějším bylo ustanovení § 5, odst. 2, které umožnilo národním podnikům, aby se domáhaly zrušení nebo jiné přiměřené úpravy závazků, které pro ně byly hospodářsky neodůvodněné. O trvání takových závazků včetně závazků ze smluv, které zaručovaly zaměstnancům nepřiměřené platy, odbytné apod., měl podle dekretu rozhodovat, nedošlo-li dříve mezi stranami k dohodě, rozhodčí soud. Tento rozhodčí soud měl být zřízen zvláštním zákonem.

Které závazky se mohly stát podle § 5, odst. 2 předmětem řízení před rozhodčím soudem, vyplývá z ostatních ustanovení dekretu.

Zkoumáme-li, do kterých závazků národní podnik dnem převzetí své-

řeného majetku vstoupil, zjistíme, že jde o závazky dvojího druhu. Jsou to především závazky, které vznikly přede dnem 27. X. 1945, jimiž nabyl dekret účinnosti. Dále jsou to závazky, které vznikly z hospodářského provozu znárodněného podniku ode dne nabytí účinnosti dekretu až do dne převzetí. Práva a závazky vzniklé provozováním znárodněného podniku v této době patří podle dekretu k jeho majetkové podstatě (§ 28). Tato úprava byla nutná vzhledem k § 5, odst. 4., podle něhož nepřecházejí žádné závazky znárodněného podniku na československý stát. Musela tedy být, pokud jde o závazky a práva vzniklá hospodářským provozem znárodněného podniku, přiznána pro tuto přechodnou dobu až do vzniku národního podniku právní subjektivita přímo jeho majetkové podstatě.¹

Podle vzoru dekretu č. 100/45 Sb. poskytly pak socialistickému vlastnictví procesní ochranu také ostatní zákonné předpisy, jimiž bylo současně uskutečněno znárodnění dalších odvětví z oblasti průmyslové výroby nebo směny.

¹ Tato ustanovení o vstupu do závazků nebyla vykládána v teorii ani v praxi jednoznačně. Podle názoru, jenž nejvíce odpovídal ustanovením dekretu, bylo nutno jako východisko řešení odlišit podnik znárodněním zasažený od podniku znárodněného, který vzniká znárodněním jako nová hospodářská jednotka a který jako majetková podstata, jež je samostatným subjektem práv a závazků, dále hospodaří až do svého začlenění do národního podniku (§ 28).

Taková personifikace majetku byla ve shodě s § 1409 o. z. o. a § 5, odst. 1, bod 3 dekr. č. 108/45 Sb.

Zmíněná ustanovení bylo nutno pak vykládat tak, že dnem účinnosti dekretů o znárodnění stal se právním nástupcem (sukcesorem) závazků vlastního podniku znárodněním dotčeného podnik znárodněný [majetková podstata ve smyslu § 28] ovšem jen pokud šlo o závazky podniku, nikoli o osobní dluhy bývalého vlastníka, vzniklé bez souvislosti s provozem podniku. Šlo o singulární sukcesí do závazků podniku znárodněním dotčeného, jež v podstatě měla povahu zákonné privativní intercesse. Bývalý dlužník byl tím, pokud jde o závazky podniku, deliberován. Znárodněný podnik, jenž vstoupil v závazky podniku znárodněním dotčeného, dal vzniknout jako způsobilý subjekt práv a závazků vzniklých jeho provozem ještě dalším závazkům. Stal se tak mezičlánkem mezi podnikem znárodněním dotčeným a podnikem národním. Vstupoval tedy národní podnik dnem převzetí svěřeného majetku do závazků znárodněného podniku jako jeho univerzální sukcesor ve všechny jeho závazky. Nevstupoval tedy národní podnik přímo do závazků podniku znárodněním dotčeného.

Otázkou se podrobně zabýval a zmíněný názor obšírně odůvodnil dr. Zdeněk Nešpor: *Znárodnění dolů a průmyslu 1948*, str. 21, 134 a násl.

Jiný názor byl vysloven Nejvyšším soudem v rozhodnutí RV-I-357/47-1, podle něhož nebyl vlastník svých závazků znárodněním zproštěn a národní podnik k nim pouze přistoupil formou kumulativní intercesse.

Zmíněné rozdíly v názorech teorie i praxe neuvádíme z důvodů pouhé fakticity či popisnosti: na jejich příkladech chceme zde ukázat, jak právní nauka i praxe hledala v souvislosti se znárodněním a jeho právní úpravou cestu k tomu, aby prostřednictvím složitých právních konstrukcí vyjádřila co nejlépe konflikt situací, k nimž se vztahovala ustanovení jednotlivých zákonů i třídnost příslušných řešení spojených s jejich aplikací.

Rozhodčí soudy, u nichž podle dekretů č. 100, 101, 102 a 103 měly národní podniky možnost domáhat se úpravy nebo zrušení neodůvodněných hospodářských závazků, byly pak zřízeny zákonem č. 228/46 Sb. o rozhodčích soudech pro úpravu některých závazků národních podniků. Zmíněný zákon upravil jejich organizaci, složení a řízení před nimi. Tyto rozhodčí soudy byly zřízeny u krajských soudů vykonávajících pravomoc ve věcech civilních a jejich působnost se vztahovala na celý obvod tehdejšího zemského soudu, v jehož sídlech byly zřízeny. Den zahájení jejich činnosti publikoval prezident zemského soudu v Úředním listě nebo v Úradnom vestníku (§ 1, odst. 2), když před tím zajistil pro soud potřebné místnosti a kancelář (§ 8, odst. 2); vykonával rovněž dozor nad rozhodčími soudy svého obvodu. Nejvyšší dohled nad těmito soudy příslušel pak ministru spravedlnosti (§ 10). Náklady nutné k jejich zřízení a činnosti hradil stát (§ 8).

Vzhledem k tomu, že zákon svěřoval jednání a rozhodování rozhodčího soudu o závazcích týkajících se znárodněného hospodářství a socialistického vlastnictví do rukou senátu, skládajícího se vždy z jednoho soudce z povolání a ze dvou laických přísedících (§ 12), upravil řadou ustanovení otázky důležité pro zajištění činnosti těchto soudů také po personální stránce. Rozhodčí soudy se skládaly z předsedy, jeho náměstka, kteří vykonávali současně funkce předsedy senátu a z potřebného množství soudců z povolání a z přísedících (§ 2).

Přísedící byli k žádosti předsedy jednotlivých soudů vybíráni a navrhováni jednotnou odborovou organizací a příslušnými hospodářskými organizacemi z vhodných osob, které splňovaly podmínky zákonem pro tuto funkci stanovené. Podle § 3 cit. zák. mohl být přísedícím pouze čs. občan mravně a národně spolehlivý, mající potřebné znalosti a zkušenosti, dosáhl-li věku 30 let. Předseda soudu měl pak dbát, aby byl navržen dostatečný počet přísedících obeznámených s poměry v jednotlivých odvětvích znárodněného průmyslu.

Osoby, jež byly z navržených předsedou soudu v dostatečném počtu ustanoveny, měly být o volbě zpraveny a zapsány do zvláštního seznamu vedeného u soudu (§ 2, odst. 3, § 4, odst. 2 a 3).

Z těchto seznamů byli pak přísedící jmenováni vždy po jednom, a to žalobcem již v žalobě a žalovaným do 8 dnů poté, co mu byla doručena žaloba s výzvou, aby tak učinil. Účastníci měli tak učinit také do 8 dnů poté, co bylo nutno jmenovat náhradníka za dříve určeného přísedícího, který zemřel, byl funkce zbaven, funkce se vzdal nebo byl odmítnut, (§ 12, odst. 2). Teprve nejmenovala-li některá ze stran přísedícího, jme-

noval náhradního přisedícího předseda senátu z osob v seznamu zapsaných sám (§ 12, odst. 2 a 3).

Odepřít přijetí této funkce nebo se jí vzdát mohl přisedící pouze z důležitých důvodů. Posoudit přednesené důvody náleželo předsedovi soudu, proti jehož rozhodnutí nebyly připuštěny opravné prostředky. Zbavit přisedícího funkce mohl rovněž předseda rozhodčího soudu, avšak jen tehdy, jestliže se dostatečně ukázalo, že není splněna některá z podmínek pro jeho ustanovení ve smyslu § 3 nebo zanedbal-li přisedící trvale své povinnosti. Kontrola těchto rozhodnutí byla dána tím, že byla vázána na předchozí souhlas presidenta zemského soudu (§ 5, odst. 1 a 2).

Funkce přisedících, kteří teprve před zahájením jednání skládali jedinou provždy slib do rukou předsedy soudu (§ 7, odst. 1) byla čestná (§ 9, odst. 2). Zákon s ní spojoval určitá práva a povinnosti. Tak přisedícím musel být poskytnut zaměstnavatelem čas potřebný k výkonu funkce a neměla je pro výkon funkce stihnout žádná újma (§ 6). Příslušel jim také nárok na náhradu hotových výloh a případně na náhradu ztráty výdělku. Nárok bylo však nutno uplatnit do 15 dnů po skončení jednání rozhodčího soudu u předsedy senátu, který určoval výši náhrady (§ 9, odst. 2). Pozdější uplatnění nebylo však ztíženo podobnou sankcí jako opožděné uplatnění svědečného podle § 346, odst. 3 c. ř. s.

Naproti tomu neomluvené nedostavení se k jednání mohl potrestat předseda rozhodčího soudu pořádkovou pokutou až do 5000,— Kčs staré měny (1000 Kčs nové měny) a uložením náhrady nákladů zmařeného jednání. Tyto výroky mohl však předseda soudu odvolat, jestliže dostatečnou omluvu uznal důvodnou. Pokuty plynuly do státní pokladny (§ 7, odst. 2).

Rozbor těchto detailů týkajících se složení rozhodčích soudů, který jsme právě provedli, není ani samoučelný ani nadbytečný. Odpovídající podrobná úprava obsažená v zákoně měla totiž z hlediska vývoje rozhodčích soudů a třídnosti jejich obsazení zásadní význam, neboť vytvářela z rozhodčích soudů důležitý nástroj a prostředek jak ochrany obecného zájmu tak i ochrany práv a oprávněných zájmů jednotlivých občanů.

Pokud z ustanovení zákona o rozhodčích soudech nevyplývalo něco jiného, platily obdobně pro řízení před ním ustanovení daná pro občanské rozepře před soudy okresními vyjímajíc řízení ve věcech nepatrných (§ 17, odst. 4).

Řízení se zahajovalo podáním žaloby se žádostí na přiměřenou úpravu nebo zrušení neodůvodněných závazků. Žaloba mohla být podána nejpozději jeden rok poté, kdy rozhodčí soud zahájil činnost, anebo poté, co národní podnik vstoupil do závazku znárodněného majetku, jestliže k tomu došlo až potom, kdy rozhodčí soud již činnost zahájil (§ 16). Míst-

ně příslušný byl rozhodčí soud, v jehož obvodu bylo sídlo národního podniku.

Vzhledem k tomu, že rozhodčím soudům příslušelo výlučně rozhodovat o nárocích ze závazků znárodněných podniků hospodářsky neodůvodněných (§ 14), byla nutná také speciální úprava o postupu v řízeních o takových nárocích, zahájených již u řádných soudů. V těchto případech řádný soud zahájené řízení podle zákona přerušil, namítnul-li národní podnik, že jde o závazek hospodářsky neodůvodněný. Vznést námitku byl oprávněn pouze národní podnik nikoli národní správa.

Vznesení této námitky u řádného soudu zabránilo tomuto, aby vynesl ve věci rozhodnutí, jež by národní majetek mohlo postihnout plněním hospodářsky nepřiměřených závazků. Národní podnik mohl se tak ohledně závazku, který jinak uznával, domáhat žalobou u rozhodčího soudu jeho zrušení nebo úpravy. Musel však tuto žalobu pro hospodářskou neodůvodněnost závazku podat nejpozději do 3 měsíců poté, co zahájil činnost příslušný rozhodčí soud. Učinil-li tak, řádný soud své řízení zastavil a náklady vzájemně zrušil. Rozhodčí soud k nim pak mohl ve svém rozhodnutí přihlídnout. Nepodal-li národní podnik žalobu v této zákonné lhůtě, bylo možné v přerušeném řízení u řádného soudu dále pokračovat. Stejně tak bylo možné pokračovat v zastaveném řízení, jestliže národní podnik v řízení zahájeném před rozhodčím soudem vzal svůj návrh zpět nebo byla-li jeho žaloba odmítnuta nebo zamítnuta. Zahájení řízení u rozhodčího soudu nebo jeho zamítavé rozhodnutí nebylo překážkou litispendence nebo rei iudicatae pro řádný soud, u něhož se v řízení ve věci pokračovalo. Šlo o zvláštní úpravu, která vedle ochrany znárodněného majetku současně zabraňovala, aby národní podnik neznemožnil vznesením námitky hospodářské neodůvodněnosti závazků, projednání jiných oprávněných nároků u řádných soudů.²

Vznik všech těchto předpisů i samotný jejich obsah jeví se nám dnes jako významné a důležité svědectví celé tehdejší tvorby práva. Tvorba práva v letech 1946—1948 byla totiž zřetelně empirická a odrážela v sobě všechny rozpory, které existovaly pod vlivem tehdejšího složení Národní fronty a rozložení mocenských sil v ní. Právní předpisy, které takto vznikaly, mají krystalicky čistý třídní ráz, neboť jsou výsledkem projednání jejich obsahu v Národní frontě a zračí se v nich konflikty mezi dělnickou třídou a buržoazií, která se bránila znárodněvacímu procesu.

Zákon přinesl vedle předchozí úpravy a v stejném duchu ještě také doplňující úpravu některých otázek řízení. Tato úprava se sice zásadně neodlišovala od tehdy platných ustanovení upravujících občanské právní

² Prof. dr. František Štajgr: *Komentář občanského soudního řádu*, Orbis, Praha 1959, výklad § 58.

rozepře, bylo jí však zapotřebí s ohledem na organizaci rozhodčích soudů a předmět řízení.

Takové doplňující ustanovení se týká např. úpravy otázky odmítnutí členů rozhodčího soudu, o němž měl rozhodovat předseda senátu, šlo-li o přisedícího, předseda soudu, šlo-li o předsedu senátu a president zemského soudu, šlo-li o předsedu rozhodčího soudu (§ 13).

Možnost vyloučení veřejnosti bylo pak nutné rozšířit o případy, kdy při jednání před soudem mohly být jinak ohroženy zájmy nebo ochrana státu (§ 15).

K projednání věci nařizoval soud rok k ústnímu jednání, k němuž obeslal obě strany, jež mohly jednat také prostřednictvím zástupce a mohly tak uplatnit svoje přednesy a stanoviska. V řízení byl připuštěn klid řízení. Soud se měl pokusit vyřídit věc smírem, který měl stejné právní účinky jako smír uzavřený před řádnými soudy.

Nedošlo-li k dohodě a bylo-li řízení zakončeno výrokem soudu (nálezením) bylo nutno ho stranám doručovat v písemném vyhotovení, jež muselo být odůvodněno. O jednání bylo vždy nutno sepsat protokol (§ 17).

Proti výroku rozhodčího soudu, jímž bylo jeho řízení zakončeno, nebyl připuštěn žádný opravný prostředek. Nápravy bylo však možno docílit žalobou o bezúčinnost rozhodčího nálezu, a to z důvodů, z nichž se podle civilních řádů soudních žalovalo o bezúčinnost výroku, k němuž došlo v řízení před rozhodci.

Z rozboru posléze zmíněných ustanovení je zřejmé, že k právní úpravě některých procesních situací se zde přistupovalo také podle starších zásad platných jinak pro postup soudů při rozhodování stejného druhu; také v tom byla tato úprava poplatna své době a politické situaci, ve které vznikala.

Všechna dosud zmíněná ustanovení zákona o rozhodčích soudech byla povahy ryze procesní.

Jediné ustanovení § 18 tohoto zákona bylo hmotněprávní povahy; bylo totiž nutné, aby byl v tomto zákoně vysvětlen také zcela všeobecný a nekonkrétní obsah výrazu „hospodářsky neodůvodněných závazků“, o jejichž úpravu mělo ve smyslu dekretů o znárodnění před rozhodčími soudy jít. Soudu se tímto ustanovením proto ukládalo při zkoumání neodůvodněnosti závazků přihlídnout také k poměru mezi vzájemnými právy a povinnostmi smluvních stran, zhodnotit význam smluveného plnění pro národní podnik — a konečně přihlížet u závazků ze služebních smluv ke smlouvám tohoto druhu v jiných podnicích stejného nebo blízkého odvětví.³ Pro určení, že jde o hospodářsky neodůvodněný závazek byla

³ Přesto byl zpočátku pojímán výraz hospodářsky neodůvodněných závazků příliš široce a zařazoval se pod tento pojem každý závazek, o jehož anulování národní podnik usiloval.

tedy rozhodnou skutečnost, že hodnotě plnění národního podniku neodpovídá nebo neodpovídala hodnota protiplnění anebo že při plnění národního podniku by šlo o hospodářskou výhodu bez jakéhokoli protiplnění, anebo že plnění ze služebních smluv národním podnikem představuje výhody, které nebyly v souladu se zásluhami zaměstnance z doby jeho bývalé nebo současné služby.

Podle výslovného znění ustanovení § 18 nebyl soud vázán návrhem a mohl i tam, kde se navrhovalo zrušení závazku tento snížit nebo přiměřeně upravit apod. Zásady slušnosti a účelnosti měly být vodítkem a současně omezujícím rámcem této možnosti pružného rozhodování.

Odchylná úprava závazku vyslovená soudním rozhodnutím nemohla v žádném případě znamenat zhoršení postavení národního podniku vzhledem k závazku původnímu, neboť smyslem řízení bylo naopak chránit znárodněný majetek.

Upravil-li soud odchylným způsobem povinnosti národního podniku nebo zrušil-li závazek, mohl současně uložit národnímu podniku, aby straně žalované poskytl přiměřenou náhradu.

Při výkladu ustanovení zákona č. 228/46 Sb. vznikla otázka, zda rozhodčí soud může rozhodnout o zrušení nebo úpravě neodůvodněných závazků také za dobu před svým výrokem a tudíž zpětně ke dni uzavření smluv vzhledem k tomu, že jeho rozhodnutí má povahu rozhodnutí pravotvorného (konstitutivního) a nikoli pouze deklaratorního. Zákon sice

Z rozhodnutí rozhodčích soudů v tomto směru lze uvést tyto nálezy:

1. Zaměstnanec, s nímž byl zrušený pracovní poměr podle nař. č. 69/45 Sb. nař. SNR se domáhal před řádnými soudy žalobou peněžité náhrady za bezdůvodné zrušení pracovního poměru. Řádným soudem přiznaný nárok prohlásil národní podnik za hospodářsky neodůvodněný a žádal o jeho zrušení podle § 5, odst. 2, dekretu č. 100/45 Sb.

Rozhodčí soud žalobu zamítl a své rozhodnutí odůvodnil tím, že o hospodářskou neodůvodněnost u nároku platového (mzdového) by mohlo jít jen tehdy, kdyby plat přiznaný na základě smluvního ujednání převyšoval hospodářsky odůvodněnou míru. Plat žalovaného se však rovnal obvyklému platu podřízeného zaměstnance podniku a jeho nárok byl řádným soudem uznán po právu na základě kogentních předpisů zákona o pracovním právu.

2. Rozhodčí soud odmítl žalobu národního podniku, již se tento domáhal z důvodů hospodářské neodůvodněnosti zrušení závazku na náhrady škody, vzniklé zaměstnanci, který byl v pracovním poměru již u právního předchůdce národního podniku a nebyl 10 let pensijně pojištěn, ač tomuto pojištění podléhal.

Rozhodčí soud poukázal v odůvodnění svého nálezu na to, že rozhodčí soudy ve smyslu § 18 zák. č. 228/46 Sb. při posuzování otázky hospodářské neodůvodněnosti mají přihlížet k poměru mezi vzájemnými právy a povinnostmi smluvních stran a k významu smluveného plnění pro národní podnik. Z toho pak vyplývá, že při posuzování hospodářské neodůvodněnosti může jít pouze o závazky pocházející ze smluv směnných, kupních, dodacích, nájemních, služebních apod. uzavřených před zřízením národního podniku. Hospodářsky neodůvodněný nemůže být nárok na náhradu škody způsobené protiprávním činem a příslušející poškozenému i ze zákona a nikoli ze smlouvy, jak je tomu v souzené věci. Takový nárok ze zákona se vymyká již svou povahou a obsahem úvaze, zda je odůvodněný z hosp. hlediska či nikoli.

otázku možnosti rozhodovat s účinností nazpět (*ex tunc*) výslovně neupravil, ale tím, že ji nevykloučil, ji připouštěl. Účel ustanovení, o něž se opírala činnost rozhodčích soudů, skutečnost, že jejich zřízení si vyžádalo určitého času a nutnost chránit národní podnik před snahou odpůrců oddalovat rozhodnutí úmyslným protahováním řízení, mluvilo naopak pro to, aby soudy vyhověly návrhům národních podniků o úpravu nebo zrušení zmíněných závazků také pro dobu před výrokem rozhodčího soudu.

Závazky, u nichž namítal národní podnik jejich hospodářskou neodůvodněnost, mohly být jednak závazky vzniklé před účinností dekretů o znárodnění, jednak závazky z doby od účinnosti dekretů až do zřízení národního podniku. Šlo o závazky, jež vznikly z dvoustranných právních jednání, z nichž jednou zavázanou stranou se stal národní podnik tím, že do nich dnem převzetí znárodněného majetku vstoupil.

Pokud národní podnik sám, nebo příslušná majetková podstata před jeho vznikem dosud neplnila, mohl pak národní podnik žádat zrušení smluvních závazků, ať již druhá strana plnila či nikoliv. Na těchto skutečnostech závisel pak obsah rozhodnutí rozhodčího soudu, který přitom postupoval ve smyslu § 18, jenž mu dával možnost pružného rozhodnutí.

Tak např. žaloval-li národní podnik o zrušení smlouvy uzavřené před jeho zřízením, podle kterého mu mělo být dodáno zboží, jež nepotřeboval a které mu ještě dodáno nebylo, a vyhověl-li soud takové žalobě, zrušil závazek a prohlásil smlouvu za neúčinnou. Rozhodnutí soudu mělo zde účinky *ex tunc*.

Stejně tak mohl se národní podnik domáhat zrušení svého závazku ze smlouvy, podle níž již plněno bylo.

V těchto případech bylo nutno rozlišovat, zda předmět plnění národní podnik svému dodavateli vrátil či nikoliv. Jestliže národní podnik chtěl a mohl předmět plnění dodavateli vrátit nebo dokonce vrátil, musel rozhodčí soud, vyhověl-li žalobě, smlouvu zrušit a současně odsoudit žalující národní podnik k zaplacení přiměřené náhrady škody, která vrácením zboží dodavateli vznikla. Takové rozhodnutí o odškodnění odpovídalo zásadám slušnosti ve smyslu § 18. Jestliže však národní podnik předmět plnění vrátit již nemohl, protože jej již zpracoval anebo, protože šlo o věci, o něž měl zájem, mohl rozhodčí soud vyhovět žalobě jediné tak, že provedl úpravu přemrštěných cen dodaného zboží anebo úpravu podmínek smlouvy pro národní podnik nepříznivých a neodůvodněných.

Posléze uvedeným způsobem mohl rozhodčí soud vyhovět žalobě také v případě, že národní podnik měl zájem o předmět budoucího plnění ze smlouvy, podle níž plněno ještě nebylo.

Předmětem řízení před rozhodčími soudy byly velmi často žaloby národních podniků o úpravu nebo zrušení neodůvodněných závazků ze slu-

žebních smluv.⁴ Podle nich mohly být zaručeny vlastníkem znárodněného podniku některým zaměstnancem nepřiměřené platy. Tyto platy národní podnik upravil obvykle sám a žalobou se domáhal, aby částka, o niž zaměstnanci plat snížil, byla soudem prohlášena za hospodářsky neodůvodněnou, a to od onoho data, od kdy plat snížil. Žalobou mohl se národní podnik domáhat také ze stejného důvodu vrácení přeplatku, úpravy odbytného, zrušení povinnosti vyplácet zaměstnancům nadleřšovací pense, poskytovat naturální byty apod.⁵ Vyhověl-li soud žalobě, rozhodoval o neodůvodněných závazcích i za dobu před podáním žaloby.

Žalobou pro hospodářskou neodůvodněnost závazků bylo také žádáno národními podniky např. zrušení pořívacího práva v knihovní vložce na

⁴ Pokud pak byla předmětem řízení před rozhodčími soudy úprava nebo zrušení nepřiměřených nároků ze služebních smluv, musel rozhodčí soud pečlivě přezkoumat, zda nejde o předmět řízení, o němž náleželo rozhodovat rozhodčímu soudu zřícenému podle zák. č. 143/46 Sb. o úpravě pracovních poměrů dotčených důsledky národní revoluce (§§ 2 a násl. cit. zák.).

⁵ K rozhodování v tomto poměru lze uvést tyto nálezy:

1. národní podnik žaloval před rozhodčím soudem na zrušení závazků ze služební smlouvy mezi jeho právním předchůdcem a jeho zaměstnancem na poskytování podílu na zisku, na placení pense po skončení služebního poměru a vdovské pense pro jeho ženu, jako závazků hospodářsky neodůvodněných.

Rozhodčí soud žalobě vyhověl a uvedené závady zruřil jako hospodářsky neodůvodněné, neboť zjistil, že závazky podle této smlouvy přesahovaly obvyklý ráz závazků ze smlouvy pracovní, hospodářsky značně převyšovaly význam společenské práce žalovaného a byly typicky kapitalistickou smlouvou, kterou měla být zakryta účast žalovaného na podniku. Nehledě k tomu bylo vůči ostatním zaměstnancům postavení žalovaného v důsledku smlouvy výsadní a hodnotě smluveného plnění neodpovídalo poskytování protihodnoty práce anebo jiného plnění ze strany žalovaného;

2. k žalobě národního podniku byl zruřen nálezem rozhodčího soudu jako hospodářsky neodůvodněný závazek žalujícího národního podniku, vyplývající ze smlouvy mezi jeho právním předchůdcem a zaměstnancem, podle níž měl tento zaměstnanec nárok na značně vysoký příplatek k pensí.

Rozhodčí soud totiž zjistil, že k tomuto závazku dořlo proto, že zaměstnanec věděl o nesprávné manipulaci, k níž docházelo v letech před druhou světovou válkou při obchodním styku se zahraničními firmami a že právní předchůdce si ho zmíněným závazkem zavázal k mlčenlivosti.

Soud přitom přihlédl také k tomu, že takové příplatky poskytovala firma jen výjimečně zaměstnancům dlouholetým, kteří se zaslouřili svou prací a výkony o rozkvět firmy, a že práce žalovaného v podniku takový příplatek neodůvodňovala;

3. rozhodčí soud zruřil k žalobě národního podniku závazek, že je povinen platit svému zaměstnanci peněžní částku jako nadleřšení pensijních požitků a další částku jako úhradu za bezplatný naturální byt a otop.

Rozhodčí soud zjistil, že žalovaný je účasten veřejnoprávního pojiřtění náležeřského podle zákona, že pobírá dostatečný měsíční důchod a že je tudíž hospodářsky zabezpečen.

Soud své rozhodnutí odůvodnil pak tím, že ve sporu řlo o nadleřšení pensijních požitků, jeboř ostatní zaměstnanci nebyli účastní, ani je nemohli normálně dosáhnout. Bylo tedy toto nadleřšení výjimečné povahy a nemělo opory v zákoně. Žalovaný byl tím favorizován proti ostatním zaměstnancům a jeho nadleřšení se jevílo jako bezpracný důchod.

pozemcích začleněných do národního podniku, zrušení povinnosti dodávat pro pohon a osvětlení mlýna elektrický proud za neúměrně nízkou cenu apod.

Obsah takových žalob i jejich vyřízení rozhodčími soudy tvoří důležitý příspěvek pro poznání třídnosti rozhodování rozhodčích soudů: bez jejich dokumentárního podchycení by nebylo možné ani posuzovat vývoj třídnosti v rozhodování rozhodčích soudů.

Podle toho, co bylo dosud uvedeno, by se mohlo zdát, že zmíněnými ustanoveními byla poskytnuta socialistickému vlastnictví civilně procesní ochrana v nejširším měřítku.

Praktická činnost rozhodčích soudů však brzy ukázala, že ochrana poskytnutá takto socialistickému vlastnictví nevyhovuje ve všech směrech.

Nedostatky se ukázaly zejména v tom směru, že národním podnikům hrozilo nebezpečí zmeškání jednoroční lhůty uvedené v § 16 odst. 2, či tříměsíční lhůty podle § 20 cit. zák., jestliže závazky, ohledně nichž národní podnik uplatnil hospodářskou neodůvodněnost, byly spornými i co do své existence.

Praxe tak ukázala, že úprava řízení před rozhodčími soudy neposkytovala v plné míře národním podnikům možnost chránit národní majetek ve smyslu dekretů o znárodnění.

Bylo proto nutné některá ustanovení upravující toto řízení novelizovat a to tím spíše, že mezitím dochází k druhé etapě procesu znárodnění, v níž byly zestátněny další podniky různých odvětví našeho národního hospodářství.

Novelizace byla provedena zákonem č. 272/48 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o rozhodčích soudech pro úpravu některých závazků národních podniků.

Zjištěné nedostatky byly odstraněny především tím, že byly změněny v čl. I cit. zák. v praxi nevyhovující §§ 16 a 20 zák. o rozhodčích soudech.

Zkušenosti získané v souvislosti s I. etapou znárodnění jakož i nová situace po únoru 1948 — po vítězství dělnické třídy — zobrazila se takto také v příslušné právní úpravě, která mohla již jednostranněji vyjádřit třídní zájmy proletariátu.

III.

Socializací základních výrobních prostředků provedenou v r. 1945 v tzv. první etapě znárodnění byly zestátněny také podniky, které byly předloženy. Dekret č. 100/45 Sb. pamatoval na tyto případy ve svém § 5 odst. 3, který byl převzat také dalšími dekrety, jimiž v této etapě bylo

znárodnění provedeno. Aplikace ustanovení upravujícího uspokojení věřitelů předlužené majetkové podstaty ukázala však, že v praxi nevyhovovala cílům sledovaným zákonem.

Musela být proto v druhé etapě znárodnění v r. 1948 volena vhodnější forma úpravy této otázky. To se stalo zák. č. 114/48 Sb. o znárodnění některých dalších průmyslových podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků. Tento zákon změnil a doplnil dekret č. 100/45 Sb. tak, že ve svém čl. II zrušil ustanovení § 5 odst. 3 dekretu č. 100 a nahradil ho novým ustanovením § 5 písm. a).

Ve smyslu § 5 písm. a) dekretu č. 100/45 Sb. ve znění čl. II zák. č. 114/48 Sb. byla otázka uspokojení věřitelů znárodněného podniku předluženého ke dni převzetí národním podnikem řešena nově tak, že národní podnik mohl požádat soud, aby upravil uspokojení těchto závazků a současně určil jejich splatnost. Uspokojení závazků bylo připuštěno co do výše obecné ceny aktiv ke dni převzetí. Při určení splatnosti závazků měl soud přihlížet k hospodářským možnostem národního podniku.

Uspokojení věřitelů, kteří pod sankcí zániku svých pohledávek proti národnímu podniku, museli na vyzvání soudu a ve stanovené lhůtě své nároky přihlásit k řízení o návrhu, provedlo se podle pořadí stanoveného v odst. 3 cit. ustanovení. Nedotčeny zůstaly přitom vždy nároky věřitelů na vyloučení věcí z podstaty znárodněného podniku, pokud ovšem znárodněním nezanikly, a dále nároky na oddělené uspokojení z určité věci, pokud tím byly kryty. Za závazky neuspokojené ani po provedeném řízení, národní podnik více neodpovídal.

Podrobnější předpisy o řízení a o právních otázkách s ním spojených § 5, písm. a) sám neuváděl, ale odkazoval na zvláštní zákon. Tímto je zák. č. 273/48 Sb. o úpravě uspokojení a určení splatnosti některých závazků dotčených znárodněním a jinými předpisy. Řízení podle tohoto zákona je podobné řízení vyrovnacímu a platily o něm předpisy o soudním řízení nesporném.

Ze stejných důvodů, pro něž došlo ke změnám § 5 dekr. č. 100, a obdobným způsobem, provedl změnu a doplnění dekretu č. 101/45 Sb. zákon č. 115/48 Sb. o znárodnění dalších průmyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků tohoto druhu. Zrušil totiž § 5 odst. 3 dekr. č. 101/45 Sb. a nahradil jej ustanovením § 5 a) ve znění čl. II č. 9 cit. zák.

Zákonné předpisy, jimiž byla provedena druhá etapa znárodnění pak opět přejímaly podle vhodnosti s ohledem na předmět znárodnění ustanovení dekretu č. 100/45 ve znění zák. č. 114/48 Sb. S přihlédnutím k získaným zkušenostem byla tak zajišťována civilněprocesní ochrana nově zestátněnému majetku dokonalejším způsobem než dříve.

IV.

Druhá etapa znárodnění a vznik komunálních podniků posílily značně socialistický sektor výroby.

Tento znárodnňovací proces vyvolal však nejen nutnost nového řešení otázek ryze organizačních spojených s provedením přestavby národních podniků, ale také otázek právních, majetkových a hospodářských.

Tato zákonodárná úprava se děje odděleně od znárodnňovacích předpisů, a to zákonem č. 106/50 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Jeho prostřednictvím byla pak revidována zejména některá ustanovení dekretu č. 100/45 Sb. ve znění čl. 1 zák. č. 114/48 Sb.

Bylo totiž nutné upravit nově celou řadu otázek, z nichž nás z hlediska procesněprávní ochrany zajímá úprava závazků vyplývajících z práv váznoucích na znárodněném majetku, který náležel někomu jinému, než vlastníku znárodněného podniku. Takovéto ustanovení praxe do té doby totiž postrádala. Zákon však bližší rozvedení rozsahu a podmínek převzetí těchto závazků neupravil sám, ale zmocnil vládu upravit je nařízením.

K tomu pak došlo vládním nařízením č. 62/51 Sb. o závazcích váznoucích na některém znárodněném majetku. Podle tohoto vládního nařízení se pak takovými závazky vyplývajících z práv váznoucích na majetku, který sloužil nebo byl určen jeho provozu a byl proto spolu s podnikem znárodněn, ačkoliv patřil někomu jinému než vlastníku podniku, rozuměly zástavní práva, věcná břemena, a jiné závady váznoucí na znárodněném majetku v den znárodnění.

Vládní nařízení vyloučilo taxativním výpočtem z těchto závazků ony, do nichž národní podnik dnem převzetí začleněného majetku nevstupoval. Do ostatních závazků mohl národní podnik vstoupit pouze v rozsahu určeném hodnotou majetku do něho začleněného, jež byla určena jeho obecnou cenou ke dni znárodnění.

V případě, že závazek byl zajištěn také na jiném majetku, omezilo se ručení národního podniku pouze na část závazku, určeného poměrem hodnot majetku začleněného a ostatního. Jinak o vypořádání závazků předluženého majetku platilo přiměřeně ustanovení § 5 písm. a) dekretu č. 100/45 Sb. a č. 101/45 Sb. a § 6 zák. č. 121/48 Sb. ve znění předpisů je měnících a doplňujících.

V.

Všechny uvedené dekrety a zákony, jež jsme dosud vyložili, ať již spa-

dají do doby první či druhé etapy znárodnění, poskytovaly socialistickému vlastnictví zvláštní zvýšenou ochranu. Svými ustanoveními procesní povahy upravily řízení před řádnými a rozhodčími soudy tak, že tuto ochranu zajišťovaly rychle a bez zbytečných nákladů.

Pokud však soudy řádné a rozhodčí měly v řízení, jehož předmětem se staly právní poměry týkající se socialistického vlastnictví postupovat podle dosavadních předpisů, ukazovalo se stále jasněji, že tyto dosavadní procesní předpisy upravující postup soudů a řízení před nimi, nevyhovují. Nedávaly ani obsahem svých ustanovení, ani duchem svých zásad dostatečnou záruku k zajištění ochrany socialistického vlastnictví způsobem a rozsahem, v jakém by to bylo žádoucí. Bylo jasné, že bude nutné v důsledku změn hospodářských a politických nahradit dosavadní procesní předpisy takovými, které by těmto změnám plně odpovídaly a zajistily by také socialistickému vlastnictví jako základu socialistické výstavby naší země odpovídající ochranu.

Nebylo však možné provést ihned základní změnu celého procesního práva. Taková změna důležitého odvětví právního řádu musela být nejdříve postupně připravována a vyžádala si delší dobu.

Změny procesních předpisů, které byly uskutečněny zák. č. 105/47 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení o soudní organizaci a o příslušnosti a řízení v občanských věcech právních, nebyly však ještě tím žádoucím krokem kupředu, ale v podstatě pouhou úpravou starých procesních předpisů při zachování jejich ducha i obsahu.

Prvním krokem vpřed se stala v tomto směru teprve Ústava 9. května, jež se stala základem nového právního řádu lidově demokratické republiky spějící k socialismu.

Ani tato ovšem nemohla zrušit a sama nahradit obsáhlé a roztržštěné staré procesní předpisy a nebylo to také jejím účelem. Učinila to jinak. Zakotvila jako základní zákon státu nejvyšší ochranu socialistickému vlastnictví, které se podle ní současně stává základním článkem hospodářského zřízení (§§ 146—157), a to tím, že ukládala všem občanům jako vlasteneckou povinnost (§ 30) a národním výborům jako úkol, aby pečovali o udržování a zvelebování národního majetku a o to, aby nebyl zkracován a poškozován.

Kromě toho, že Ústava poskytla takto přímou ochranu socialistickému vlastnictví, měla ještě pro tuto ochranu jeden důležitý význam.

Nalila totiž, abychom tak řekli, do starých nádob nové víno.

Staré předpisy, které do doby prohlášení Ústavy 9. května nebylo možno ještě zrušit a nahradit novými, měly se totiž napříště vykládat a používat jen v souhlasu s Ústavou (§ 171 odst. 3). Ústava tak naplňuje celý právní řád, sestávající v té době převážnou měrou ještě ze starých předpisů, novou vůlí a novým duchem. Tyto staré předpisy, pokud odporují

Ústavě a zásadám lidově demokratického zřízení a upravují věci způsobem od ústavních ustanovení odchylným, byly nadto Ústavou zrušeny (§ 173 odst. 2), Aby byly vyloučeny jakékoliv pochybnosti, dala ještě Ústava předsednictvu Národního shromáždění právo, aby v případech sporných, podalo závazný výklad zákonů a rozhodlo výlučně o tom, zda zákon nebo zákon SNR odporuje Ústavě, nebo zda nařízení odporuje zákonu (§ 65).

Tím bylo také zajištěno, že ani předpisů procesních nebylo možné použít a vykládat v neprospěch nového hospodářského řádu a socialistického vlastnictví, ale právě naopak.

Představovala tedy tato ustanovení Ústavy, i když sama výslovně nezměnila ani nenahradila staré předpisy, další prohloubení ochrany socialistického vlastnictví i ve směru ochrany procesní.

Avšak staré předpisy Ústavou nezrušené, i když byly vykládány v novém duchu, neztrácely tím nikterak ještě na své komplikovanosti, nerosozumitelnosti, formálnosti, nezajišťovaly důkladné zjištění materiální pravdy a jejich použití bylo i nadále spojeno s velkými náklady pro účastníky řízení.

Ukazovalo se, že je již nutné odstranit nejzávažnější vady starého procesního práva a současně provést zásadu demokratizace celého našeho soudnictví vyjádřenou ustanovením § 140 Ústavy, podle něhož soudy mají vykonávat svou moc v senátech, jež se skládají ze soudců z povolání a soudců z lidu.

Stalo se tak zák. č. 319/48 Sb. o zlidovění soudnictví. Tento zákon znamenal zavedením dvou stolic zjednodušení celé soudní organizace a její přizpůsobení krajskému zřízení, odstranění monokratického systému samosoudce v řízení a demokratizaci soudnictví ve smyslu § 140 Ústavy, zlevnění řízení odstraněním povinného zastoupení advokátem pro spory v I. stolici, zdůraznění zásady ústnosti omezením přípravných spisů a značné uplatnění zásady materiální pravdy, abychom vyjmenovali ty nejdůležitější změny, které přinesl.⁶

Důsledky této dalekosáhlé úpravy soudní organizace a změn týkajících se všech druhů soudních zřízení se projeví samozřejmě také v řízení civilně procesním a tím i ve zvýšené a prohloubené ochraně socialistického vlastnictví.⁷

⁶ Ponechal mimoto rovněž výslovně nedotčeno ustanovení § 1, zák. č. 273/48 Sb., takže pro řízení podle cit. zákona zůstal nadále věcně příslušným krajský soud a vzhledem k tomu, že šlo o řízení nesporné rozhodoval nadále samosoudce (§ 140, odst. 2, zák. č. 319/48 Sb.).

⁷ Projevem této ochrany byla také možnost poskytnutá zákonem generálnímu prokurátorovi, aby podal do pravomocného rozhodnutí soudu řádného, zvláštního nebo rozhodčího stížnost pro porušení zákona, měl-li za to, že zákon byl při rozhodování porušen (§ 55 cit. zák.).

O občanských právních poměrech týkajících se tohoto vlastnictví mohlo být rozhodováno před soudy nejen pružněji a dokonaleji, ale zlidověné soudy mohly zajistit lépe než dřívější, aby i starých ještě platných předpisů bylo používáno k ochraně socialistického vlastnictví v souladu se zájmy pracujícího lidu. Lidovým soudem totiž pracující lid sám promlouval a projevoval svou vůli.

Avšak ani tato skutečně pronikavá zákonná změna, jež vyjadřovala současně také stále dokonalejší provedení ochrany socialistického vlastnictví, nemohla být konečnou.

Všechny ty revoluční změny ekonomické, v nichž byla vyjádřena přeměna našeho hospodářského zřízení, musely nevyhnutelně přivodit nakonec zásadní změnu celého právního řádu. Vznikl naléhavý úkol zkodifikovat nejen předpisy práva občanského, v nichž by se bezprostředně zrcadlily všechny tyto ekonomické změny a zejména změny vlastnického poměru k základním výrobním poměrům, ale také právo procesní, jež zaručuje život právu občanskému, nejsou-li povinnosti vyplývající z poměrů občanskoprávních dobrovolně plněny.

Tento úkol byl proveden právníckou dvouletkou, jejímž výsledkem byl také zák. č. 142/50 Sb. o řízení ve věcech občanskoprávních, občanský soudní řád.⁸

Jakým způsobem zajistil tento kodex socialistického procesního práva ochranu socialistického vlastnictví, tvoří již historickou kapitolu samostatnou.

⁸ Občanský soudní řád z r. 1950 se dotkl svými ustanoveními také úpravy příslušnosti rozhodčích soudů zřízených podle zák. č. 228/46 Sb.

Dnem nabytí účinnosti nového občanského soudního řádu, tj. dnem 1. I. 1951 ztratilo platnost ustanovení § 19, odst. 2, zák. č. 228/46 Sb., podle něhož k řízení o žalobě o bezúčinnost rozhodčího výroku byl příslušný jako soud první stolice krajský soud v sídle rozhodčího soudu (§ 675 o. s. ř.). Od tohoto dne je příslušným v první stolici lidový soud v sídle rozhodčího soudu (§§ 3, 653 a 654 o. s. ř. ve znění zák. č. 68/52 Sb.).

Nejvyšší soud však vzhledem k závažnosti rozhodnutí přikazoval ovšem nadále tyto věci k rozhodnutí ve smyslu § 20 zák. č. 68/52 Sb. krajským soudům (k tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu Nc 31/1954).

Zur Entwicklung de Zivilprozeßschutzes des sozialistischen Eigentums vor Herausgabe der bürgerlichen Gerichtsordnung aus d. J. 1950

Vilém Steiner

(Zusammenfassung)

Im Abstand von 20 Jahren kann der Prozeß der Nationalisierung bereits als historische Erscheinung gewertet werden. Gleichzeitig ist es möglich, auch die reichen Rechtsformen zu beurteilen, in denen dieser Prozeß verlief, und hierbei insbesondere auch die historische Entwicklung des Rechtsschutzes des durch die Nationalisierung entstandenen Eigentums der Gesellschaft zu analysieren.

Die Arbeit verfolgt neben dem dynamischen Anwachsen des sozialistischen Eigentums auch die Methoden, mittels deren die Gesellschaft ihren Reichtum und seine Entfaltung durch eine Rechtsordnung und auch durch die in ihr enthaltenen Zivilprozeßvorschriften schützte. Die Schaffung eines solchen wirksamen Prozeßschutzes zeigte sich als durchaus unerläßlich schon seit den ersten Anfängen des Bestandes des sozialistischen Eigentums. Dies hing damit zusammen, daß sein Rechtsschutz sich nicht auf die damals gültigen Vorschriften stützen konnte, sondern erst allmählich geschaffen werden mußte.

Der Autor wendet seine Aufmerksamkeit ferner der Frage zu, wie dieser Schutz auf die Erfordernisse der Entwicklung reagierte, wie er aus den gewonnenen Erfahrungen schöpfte und sich ständig vervollkommnete und vertiefte. Hierbei wird gezeigt, daß die Legislatur in den Jahren 1946—1948 zum Teil empirisch war und alle Gegensätze widerspiegelte, die damals existierten; gleichzeitig enthält die Arbeit eine politische Begründung und Bewertung der betreffenden Normen und bildet so einen Beitrag zur Geschichte des Prozeßrechtes der Tschechoslowakischen Republik in der Zeit vom Jahre 1945 bis zur Herausgabe des bereits sozialistischen Prozeßkodex aus d. J. 1950.